

Developed criteria and levels of rating will allow to define the levels of formation of cognitive and speech development, which are the basis of communicative component of language activity. On the basis of the received results the content of the method of forming the communicative component of five years old children with GUS can be developed.

The key message of the article is the importance of thorough research into the issue of the formation of a communicative component of five-year old children's speech activity when they have rudimentary speech abilities. In the foreground of the research is speech activity as a functionally complicated bi-directional process; the latter includes the skills, operations and habits being molded in the course of a pre-school children's development.

Special emphasis is made on Ye. Sobotovich's psycholinguistic model of speech activity and psychological mechanisms underlying its formation. The research provides the analysis of linguistic and communicative components of speech activity, both components being interdependent and closely interrelated.

The conclusion is drawn that the disorders of speech activity of the children with general underdevelopment of speaking abilities is caused by rudimentary nature of its structural component, which is manifested in the act of communication.

The research contains specific arguments to prove the advisability of pursuing research into a diagnosis of the formation of a communicative component of the speech activity of verbally-challenged children of precisely this age, i.e. 5 year's olds.

The topicality of studying the formation of a communicative component of the children with underdevelopment speech abilities is determined by its importance for an act of communication and transmission of information in the course of oral, mental and intellectual activity as well as the child's personal maturity.

Key word: *communicative component, speech activity, general underdevelopment of speech, five-year old children.*

УДК 376+37.015.3

Наталія Лещій

Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

ORCID ID 0000-0002-8843-7156

ХАРАКТЕРИСТИКА АЛГОРИТМУ ПЛАНУВАННЯ ФІЗКУЛЬТУРНО-ОЗДОРОВЧОЇ РЕАБІЛІТАЦІЙНОЇ ПРОГРАМИ ДЛЯ ДІТЕЙ ІЗ КОМПЛЕКСНИМИ ПОРУШЕННЯМИ ПСИХОФІЗИЧНОГО РОЗВИТКУ

У статті охарактеризовано складові покрокового алгоритму планування комплексної фізкультурно-оздоровчої реабілітаційної програми для дітей із комплексними порушеннями психофізичного розвитку. Алгоритм може бути використаний у практичній роботі нещодавно створених в Україні навчально-реабілітаційних центрів. Автором описано поетапне застосування представленого алгоритму й надано визначення для кожного його етапу. Зосереджено увагу на можливих труднощах у процесі застосування пропонованого алгоритму та засобах їх подолання.

Ключові слова: *фізичне виховання, алгоритм, діти з комплексними порушеннями психофізичного розвитку, навчально-реабілітаційний центр.*

Постановка проблеми. Процес удосконалення навчання, виховання та психофізичної реабілітації дітей із комплексними порушеннями розвитку в нашій країні здійснюється відповідно до сучасних тенденцій світової педагогічної науки та практики. Відповідно до Закону України «Про загальну

середню освіту», розділу IV Національного плану дій на 2012 рік щодо впровадження Програми економічних реформ на 2010-2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава», затвердженого Указом Президента України від 12 березня 2012 року № 187 Наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України №920 від 16.08.2012 року було затверджено «Положення про навчально-реабілітаційний центр» (далі Положення). Це Положення деталізувало мету й завдання, принципи навчання, реабілітації та соціалізації дітей із комплексними порушеннями розвитку; визначено особливості умов виховання, навчання, утримання дітей у НРЦ та типи НРЦ, залежно від контингенту дітей. Тобто, у 2012 р. було фактично створено цілком новий тип освітньо-реабілітаційних закладів для дітей із комплексними порушеннями психофізичного розвитку. Відповідно, створення нового типу закладу потребує й спеціальних зусиль науковців для забезпечення його діяльності, розроблення та впровадження належної сучасної комплексної науково-методичної бази.

Використання потенціалу фізичної культури в поєднанні з іншими засобами навчання, виховання й реабілітації може стати потужним інструментом для розв'язання таких завдань НРЦ: забезпечення ранньої соціалізації та підготовки таких дітей до здобуття відповідного рівня освіти шляхом спеціально організованого навчально-виховного процесу в комплексі з психолого-педагогічною, медичною та соціальною реабілітацією; формування у вихованців громадянської позиції, власної гідності, готовності до трудової діяльності, відповідальності тощо; забезпечення системного кваліфікованого психолого-медико-педагогічного супроводу дітей з урахуванням особливостей їхнього психофізичного розвитку; надання реабілітаційних послуг згідно з індивідуальною програмою реабілітації дитини з інвалідністю; надання психолого-педагогічної допомоги батькам (особам, які їх замінюють), які виховують дітей з інвалідністю, з метою залучення їх навчально-виховного та реабілітаційного процесу. З огляду на вищезазначене та зважаючи на те, що цей тип спеціальних освітніх закладів є новим у системі освіти України, постає завдання визначення місця й ролі засобів фізичної культури в системі навчально-реабілітаційної роботи НРЦ.

Аналіз актуальних досліджень. У вітчизняній спеціальній педагогіці питання розвитку дітей з особливими потребами, специфіки їхньої діяльності, поведінки, навчання, саморегуляції тощо були предметом численних наукових досліджень.

Дослідження проблеми навчання й виховання дітей зі сполученими сенсорними вадами при порушеннях мовлення й інтелектуального розвитку проводили А. Д. Апхутіна, А. В. Апраушев, Т. А. Басілова, Н. К. Благосклонова, В. І. Бондар, Л. І. Вавіна, Г. В. Васіна, Л. С. Виготський, В. В. Воронков, О. Л. Гончарова, К. Глущенко, Б. Т. Долинський, Г. М. Дульнєв,

І. Г. Єременко, М. В. Жигорева, М. П. Козленко, Б. Д. Корсунська, А. Лапін, В. І. Лубовський, Н. І. Малюхової, Г. М. Мерсіянова, А. І. Мещеряков, Л. А. Новікова, О. І. Скороходова, І. А. Соколянський, І. В. Соломатіна, В. Є. Турчинська, В. М. Чулков, О. П. Хохліна, А. В. Ярмоленко та інші.

Питання навчання й виховання дітей зі складними системними вадами мовлення в поєднанні з розумовою відсталістю вивчали Ю. А. Блінов, Л. С. Виготський, С. Борель-Мезонов, М. Ф. Гнездилов, С. А. Ігнат'єва, Р. І. Лалаєва, В. І. Лубовський, А. Р. Маллер, Г. В. Цикото, В. Г. Петрова, Н. В. Серебрякова, Є. Ф. Соботович, Г. В. Сухарева, М. Є. Хватцев, Ж. І. Шиф та інші.

Серед зарубіжних дослідників у Польщі, Німеччині, Голандії та США проблемами навчання й виховання дітей зі складними вадами розвитку займалися Р. Блаха, Я. ван Дайк, М. Затта, М. Зеерман, Г. Зондерзорге, Д. Лоллі, Кассель, Б. Мак Летчи, Тон Ван Дер Меер, Шлізенгер, W. Dуксік, M. Zaorska, F. Hill, D. Fischer, H. Barth, G. Sondersorge та ін.

На думку науковців: Н. Г. Байкіної, Б. Т. Долинського, В. І. Лубовського, Б. В. Сермеєва, Б. Г. Шеремета, О. І. Форостян та ін. – засоби фізичної культури у вигляді фізичних вправ різної спрямованості є обов'язковим елементом навчання, їх цілеспрямоване застосування забезпечує такі результати навчання як формування в дітей уявлень про рухи, власні можливості, навколишнє середовище. У сучасній науці проблема використання засобів фізичної культури в спеціальних закладах освіти набуває особливої уваги в контексті досліджень, спрямованих на пошуки таких універсальних методів фізкультурно-оздоровчої роботи, які можливо використовувати як під час організації індивідуальної роботи, так і роботи з групою дітей. Водночас, такі засоби мають бути індивідуально дозованими для кожної конкретної дитини.

Таким чином, зроблений вище аналіз літературних джерел дає підстави для висновків, що навчання й виховання дітей, які мають комплексні порушення та низку специфічних особливостей, суттєво відрізняється від комплексу заходів, що використовуються традиційно у спеціальній школах для дітей із певним типом порушення розвитку. Кожна дитина має власний набір порушень, що можуть впливати на її психофізичний стан різною мірою. Відтак, логічно припустити, що в даному випадку треба організувати навчально-виховний процес у НРЦ таким чином, аби максимально врахувати індивідуальні особливості й потреби кожної дитини в колективі, що є достатньо складним завданням.

Крім зазначеного, ми маємо організувати фізкультурно-оздоровчу роботу, яка торкнеться всіх ланок НРЦ: навчального процесу, позаурочного часу, реабілітаційного процесу, індивідуальних занять.

У вітчизняній спеціальній педагогіці значна увага приділялася проблемам фізичного виховання та фізичній реабілітації дітей із різними

порушеннями розвитку. Утім, варто зазначити, що наукових праць із проблеми використання засобів фізичної культури в корекційно-реабілітаційній роботі з дітьми, які мають комплексні порушення психофізичного розвитку, практично відсутні. Винятком є дослідження Б. Т. Долинського в галузі фізичного виховання дітей із порушеннями зору та слуху. Спроби створити універсальну систему застосування засобів фізичної культури для оптимізації процесу реабілітації та соціалізації дітей з інвалідністю, які мають комплексні порушення психофізичного розвитку, у вітчизняній спеціальній педагогіці досі не здійснювались.

Під час розроблення й обґрунтування цієї моделі ми орієнтувалися на поради Мета Ла Кортильо, викладача адаптивного фізичного виховання Школи Перкінса для сліпих (м. Ватертаун, Массачусетс, США), одного з найстаріших і найвідоміших у світі закладів освіти, викладачі якого займаються проблемами навчання, виховання й реабілітації осіб із вадами психофізичного розвитку та проблемами підготовки педагогічних кадрів.

Мета статті. У цьому матеріалі ми мали на меті означити загальні обриси складових покрокового алгоритму планування комплексної фізкультурно-оздоровчої реабілітаційної програми для дітей із комплексними порушеннями психофізичного розвитку.

Методи дослідження. Бесіда з учителями, батьками та медичним персоналом спеціальних навчальних закладів для дітей із психофізичними вадами, аналіз і узагальнення теоретичного матеріалу з проблеми фізичного виховання дітей з комплексними порушеннями психофізичного розвитку, моделювання процесу комплексної фізкультурно-оздоровчої реабілітаційної роботи на базі навчально-реабілітаційного центру.

Виклад основного матеріалу. Пропонований нами покроковий алгоритм планування комплексної фізкультурно-оздоровчої реабілітаційної програми для дітей із комплексними порушеннями психофізичного розвитку має на меті можливість універсального планування занять фізичними вправами незалежно від наявних порушень психофізичного розвитку в дитини з інвалідністю.

Реалізація означеного покрокового алгоритму має такі компоненти:

1. Визначення мети й послідовності завдань занять фізичними вправами.

2. Визначення й урахування під час планування занять сильних сторін дитини (чи групи дітей), її здібностей і вмінь, індивідуальних вподобань.

3. Визначення й урахування під час планування занять можливостей щодо застосування спеціальних приладів, пристосувань та устаткування, спеціальних методик і медичних показань та застережень.

4. Реалізація плану занять.

5. Побудова системи оцінювання ефективності й функціональності розробленого плану занять.

6. Можливість внесення змін у план занять на підставі результатів оцінки ефективності та функціональності плану занять.

На практиці реалізація покрокового алгоритму планування комплексної фізкультурно-оздоровчої реабілітаційної програми для дітей із комплексними порушеннями психофізичного розвитку відбуватиметься шляхом виконання таких завдань:

- 1) визначення кількості учнів;
- 2) визначення мети діяльності для окремого учня або групи учнів;
- 3) визначення переваг можливостей і вподобань учня або групи учнів;

4) визначення можливості корекції наявних порушень розвитку, наявності спеціального обладнання, пристосувань, спеціальних методик навчання, медичних показань до занять фізичними вправами та застережень залежності від індивідуальних особливостей учнів;

5) складання плану занять фізичними вправами на підставі аналізу зібраних даних;

6) оцінка ефективності й функціональності складеного плану занять у процесі його реалізації;

7) внесення змін до плану занять фізичними вправами на підставі зробленої оцінки діяльності.

Детальніше розглянемо окремі кроки.

Визначення мети й конкретних завдань занять – це визначення очікуваної користі для дитини від занять і вправ, які ми пропонуємо дитині.

Мета занять безпосередньо впливає на планування та побудову діяльності, її потрібно визначити до початку планування, але вона може змінюватися безпосередньо у процесі занять, під час уточнення плану занять після оцінки їх ефективності й функціональності.

Правильне формулювання мети занять і визначення окремих забезпечує повну реалізацію побудованого плану, застосування кожного окремого завдання без зривів.

Під час формулювання мети й завдань слід *враховувати індивідуальні переваги* конкретної дитини (або групи дітей), *її можливості й уподобання*.

Індивідуальні переваги – це можливості, за якими конкретний учень (група учнів) переважає інших. Наприклад, це урахування такої особливості глухих учнів, як досконалий розвиток у них тактильного аналізатора, або досконала здібність дітей із сенсорними порушеннями розрізняти запахи, чи у сліпих дітей – розрізняти звуки.

Здібності – це будь-які характерні риси дитини, її вміння, майстерність, що можуть бути використані під час реалізації пропонованого плану занять.

Уподобання – це переважно індивідуальні схильності учня, що можуть бути використані, наприклад, з метою заохочення дитини до занять.

Визначення й урахування індивідуальних особливостей учня (групи учнів) стосується її особистості, допомагає вчителю визначити можливості щодо досягнення успіху під час занять.

Урахування наявності спеціального корекційного обладнання, технічних засобів, спеціальних методик навчання допомагають учневі досягнути успішності у процесі занять.

Успішність у навчанні є одним із найпотужніших стимулів для розвитку дитини, адже саме цей фактор надає їй упевненості та стимулює бажання досягти більшого, а отже є причиною для продовження занять, для засвоєння наступних вмінь та навичок, виконання більш складних завдань. Будь-яка фізична допомога, необхідна дитині для участі в діяльності має бути врахована вчителем та застосована для успішного виконання завдання.

Отже, під час планування занять фізичними вправами дітей з інвалідністю потрібно враховувати характер розладу дитини, наявні можливості мінімізації наслідків розладу, спеціальне обладнання та спеціальні методики фізкультурно-оздоровчої та реабілітаційної роботи залежно від індивідуальних особливостей учня (групи учнів).

Крім зазначеного, слід урахувати, що всі перелічені засоби й методи дитина може використовувати не тільки на заняттях фізичними вправами, а й у повсякденному житті: у школі, побуті тощо.

Спеціально розроблені методики (СРМ) – це конкретні стратегії навчання, зокрема, пов'язані зі стилем навчання, що засновані на індивідуальних потребах учнів і максимально збільшують можливість успішності занять фізичними вправами учнем. (Прикладом СРМ є навчання за допомогою виконання вправ руками учня вчителем, або застосування об'ємних моделей тощо).

СРМ залежить від типу порушення (ушкодження сенсорної, рухової системи, порушення інтелектуального розвитку). Застосування СРМ позитивно впливає на результативність виконання завдання. СРМ часто використовують на заняттях разом зі спеціальними корекційними пристосуваннями й обладнанням під час проведення занять. СРМ можуть змінюватися залежності від індивідуальних потреб учнів у процесі занять, що часто залежить від наявності в дитини супутніх захворювань чи медичних застережень. Лікар індивідуально визначає можливість застосування СРМ.

Реалізація плану занять – це побудова діяльності на підставі запланованої реалізації попередніх етапів у конкретних умовах (наприклад, на базі навчально-реабілітаційного центру), що охоплює заплановану діяльність щодо занять фізичними вправами, умови діяльності й модифікації фізичних вправ і рухових завдань. Тобто, це є реалізація на практиці наступної схеми.

Структура спланованої діяльності із застосування оздоровчих і реабілітаційних завдань

Індивідуальні переваги, можливості та уподобання дитини
+ доступні ресурси
+ СРМ

= спланована діяльність

Оцінка ефективності та функціональності побудованого покрокового алгоритму планування комплексної фізкультурно-оздоровчої реабілітаційної програми для дітей із комплексними порушеннями психофізичного розвитку – здійснюється на підставі аналізу результатів застосування методик оцінки фізичного стану й рухової підготовленості учня (групи учнів) з обов'язковим залученням до аналізу результатів успішності виконання пропонованих завдань та опанування нових навичок і можливості застосування отриманих знань, умінь і навичок у практичній діяльності.

Методики, що використовуються для оцінки стану дитини з інвалідністю мають ураховувати тип порушення дитини.

Під час оцінювання успішності дитини слід ураховувати, що фізична вправа чи рухове завдання має відповідати індивідуальним здібностям дитини. Таку оцінку можна й доцільно проводити безпосередньо на кожному занятті. При цьому використовують зміну навантаження та складність завдання залежно від можливостей дитини.

Оцінювання використання отриманих навичок і сформованих умінь у практичній діяльності учнів проводять із використанням методів спостереження, бесіди з батьками, вихователями й іншими педагогами, які працюють з дитиною та за допомогою інших доступних методів.

Зміни до побудованого плану занять вносяться на підставі оцінювання ефективності й функціональності шляхом аналізу оцінки й визначення змін, що необхідно зробити.

При цьому, під результативністю розуміють прогресування, зростаючу потребу в заняттях фізичними вправами й ускладненні рухових завдань. Тобто дитина, яка спочатку виконує завдання з допомогою педагога та спеціальних приладів, поступово має виконувати його самостійно з легкістю, а потім на рівні варіативної рухової навички.

Під функціональністю розуміють зміну структури занять, зміну спрямованості рухової діяльності з переходом від досягнення коротко-строчкових цілей до досягнення довгострокової мети занять фізичними вправами, до формування потреби в заняттях фізичними вправами.

Підставами для внесення змін до плану занять фізичними вправами також є:

- наукові розробки й досягнення;
- пошук альтернативних способів вирішення рухових завдань;
- збільшення сенсорної інформативності;

• удосконалення рухових здібностей (наприклад, для дітей із сенсорними порушеннями – це вдосконалення здатності орієнтуватись у просторі, координації рухів, функції рівноваги).

Будь-які питання, що виникають у процесі побудови плану занять мають вирішуватись відповідно з означеною універсальною моделлю та її компонентами (зазвичай шляхом детального вивчення можливостей конкретної дитини та окремих методик, а також шляхом окреслення мети та завдань занять).

Окремо варто зауважити, що під час аналізу ефективності й функціональності плану занять, слід ретельно підходити до оцінювання безпеки для здоров'я дитини, переконавшись в адекватності завдань можливостям дитини.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Використання запропонованого покрокового алгоритму планування комплексної фізкультурно-оздоровчої реабілітаційної програми для дітей із комплексними порушеннями психофізичного розвитку дасть змогу полегшити процес підготовки фахівців до роботи з фізичного виховання з дітьми, які мають комплексні порушення психофізичного розвитку. Універсальність моделі визначається можливістю її використання незалежно від типу порушення, що є особливо важливим під час організації роботи з поліморфним контингентом учнів НРЦ. Саме тому створення покрокового алгоритму планування комплексної фізкультурно-оздоровчої реабілітаційної програми для дітей із комплексними порушеннями психофізичного розвитку вбачається актуальним.

ЛІТЕРАТУРА

1. Сайт Школи Перкінса [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.perkinselearning.org/teaching-resources>.

REFERENCES

1. Perkins School. Official site. Retrieved from <http://www.perkinselearning.org/teaching-resources>

РЕЗЮМЕ

Лещий Н. Характеристика алгоритма планирования физкультурно-оздоровительной реабилитационной программы для детей с комплексными нарушениями психофизического развития.

В статье охарактеризованы составляющие пошагового алгоритма планирования комплексной физкультурно-оздоровительной реабилитационной программы для детей с комплексными нарушениями психофизического развития. Алгоритм может быть использован в практической работе недавно созданных в Украине учебно-реабилитационных центров. Автором описано поэтапное применение представленного алгоритма и дано определение для каждого его этапа. Сосредоточено внимание на возможных трудностях в процессе применения предлагаемого алгоритма и способах их преодоления.

Ключевые слова: физическое воспитание, алгоритм, дети с комплексными нарушениями психофизического развития, учебно-реабилитационный центр.

SUMMARY

Leschii N. Description algorithm fitness rehabilitation program for the children with complex psychophysical development.

This article describes the components of incremental scheduling algorithm integrated sport and recreation rehabilitation program for children with complex psychophysical development. The algorithm can be used in the practical work of the newly created Ukrainian educational and rehabilitation centers. The author describes details of the phased implementation of the presented model and gives a definition for each of its components. The author pays special attention to the possible difficulties in the implementation of the proposed algorithm and the ways to overcome them.

In practice, the implementation of the model planning exercise for children with severe mental and physical development will go through the following tasks:

- 1) determine the number of students;*
- 2) determination of purpose for an individual student or group of students;*
- 3) determine the benefits and opportunities tastes student or group of students;*
- 4) identify opportunities for correcting existing defects mental and physical development, the availability of specialized equipment, adaptations, special teaching methods, medical indications for exercise and warnings, depending on the individual students;*
- 5) a plan of exercise on the analysis of collected data;*
- 6) evaluate the effectiveness and functionality of the composite employment plan during its implementation;*
- 7) make changes in the plan of exercise after evaluation.*

Teacher in the conditions of a special institution cannot work with only one child, so a universal model of building plan of exercise for children with severe mental and physical disabilities are solving urgent practical problems of special education.

Further research in the field of application of means of physical culture in working with children who have complex psycho-physical deficiencies can be directed at developing specific techniques and tasks for pupils in educational and rehabilitation centers, depending on the existing shortcomings of psychophysical development and the specific institutions.

Key words: *physical education system, algorithm, children with complex psychophysical development, educational-rehabilitation center.*